

ГІРНИЧО-МЕТАЛУРГІЙНИЙ КОМПЛЕКС УКРАЇНИ:  
СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА РЕЗУЛЬТАТИMINING AND METALLURGICAL COMPLEX OF UKRAINE:  
CURRENT TRENDS AND RESULTS

УДК 338:669:622.3

DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastuct55-15>**Гончарук О.В.**к.е.н., доцент,  
доцент кафедри економіки  
та підприємництва імені Т.Г. Бєня  
Національна металургійна академія  
України**Рябко О.І.**голова Профспілки металургів  
і гірників України**Оверковський Б.М.**заступник голови  
Профспілки металургів і гірників України**Honcharuk OIha**

National Metallurgical Academy of Ukraine

**Riabko Olexandr**Trade Union of Metallurgists  
and Miners of Ukraine**Overkovskiy Bohdan**Trade Union of Metallurgists  
and Miners of Ukraine

У статті досліджено результати роботи підприємств гірничо-металургійного комплексу України (ГМК) у 2020 році, в першому кварталі та за чотири місяці 2021 року, передумови, що склались у 2019 році. Проаналізовано чинники формування виробничих та збутових результатів ГМК, виявлено позитивні та негативні тенденції, що склались на внутрішніх та зовнішніх ринках залізничної сировини, чорних металів, виробів з чорних металів. Встановлено, що до позитивних тенденцій належать прогнозоване зростання цін на залізничну сировину, зростання попиту на сталь і прокат. Виявлено загрози ефективності роботи гірничо-рудних та металургійних підприємств у короткостроковій та середньостроковій перспективах, а саме уповільнення економіки України та країн – споживачів продукції ГМК, високий рівень протекціонізму, недостатній захист внутрішнього ринку від імпорту металопродукції, потреба в суттєвих інвестиціях для підвищення екологічності виробництва на підприємствах ГМК, потенційне зниження конкурентоспроможності продукції через високі екологічні витрати.

**Ключові слова:** металургія України, гірничо-металургійний комплекс, ГМК, залізнична сировина, металургійна продукція, стан, чинники, тенденції, результати, загрози.

В статті досліджені результати роботи підприємств горно-металургічного

комплексу України (ГМК) в 2020 году, в первом квартале и за четыре месяца 2021 года, предпосылки, сложившиеся в 2019 году. Проанализированы факторы формирования производственных и сбытовых результатов ГМК, выявлены положительные и отрицательные тенденции, сложившиеся на внутренних и внешних рынках железорудного сырья, черных металлов, изделий из черных металлов. Установлено, что к положительным тенденциям относятся прогнозируемый рост цен на железорудное сырье, рост спроса на сталь и прокат. Выявлены угрозы эффективности работы горнорудных и металлургических предприятий в краткосрочной и среднесрочной перспективах, а именно замедление экономики Украины и стран – потребителей продукции ГМК, высокий уровень протекционизма, недостаточная защита внутреннего рынка от импорта металлопродукции, потребность в существенных инвестициях для повышения экологичности производства на предприятиях ГМК, потенциальное снижение конкурентоспособности продукции из-за высоких экологических затрат.

**Ключевые слова:** металлургия Украины, горно-металлургический комплекс, ГМК, железорудное сырье, металлургическая продукция, состояние, факторы, тенденции, результаты, угрозы.

The article analyzes the production and sales results of the enterprises of the mining and metallurgical complex of Ukraine (hereinafter MMC) in 2020, in the first quarter and for four months of 2021, as well as the preconditions that developed in 2019. It was determined that the results of production of MMC of Ukraine in 2019 were the worst for the entire period of the existence of independent Ukraine. The article analyzes the factors of ineffective work of metallurgical and mining enterprises in this period. In 2020, the situation was aggravated by the COVID-19 pandemic. Steel production declined, while pig iron and rolled products increased marginally compared to 2019. Exports of iron ore increased by almost a quarter, which means that the success of the ore segment partially offset the difficulties in the metallurgical sector. Success factors for the ore segment of the mining and metallurgical complex of Ukraine in 2020 were: rapid recovery of China after quarantine, effective measures to support the economy by China and European countries, high demand and prices for ore, rapid recovery of business activity and low level of stocks, which led to an increase in prices for metal products. It was determined that in the first quarter of 2021 the production of pig iron, rolled products, sinter increased compared to the same indicator in 2020, but the production of coke, steel and pipes decreased. The export of the main products of the mining and metallurgical complex has grown significantly. In April 2021, there was a drop in exports of iron ore and ferrous metals compared to March, but in general, for four months of 2021, the dynamics of exports is positive. The article examines positive trends (growth in prices for iron ore raw materials, demand and prices for steel and rolled products), as well as risks and threats that have arisen in the market and which will affect the efficiency of mining and metallurgical enterprises in 2021 and in the long term (a slowdown in the growth of the Ukrainian economy and countries-consumers of mining and metallurgical products, a high level of protectionism, insufficient protection of the domestic market from imports of metal products, the need for significant investments in improving the environmental friendliness of metallurgical production and increasing environmental costs).

**Key words:** metallurgy of Ukraine, mining and metallurgical complex, MMC, iron ore raw materials, metallurgical products, state of the industry, factors, trends, results, threats.

**Постановка проблеми.** Гірничо-металургійний комплекс України є базовою галуззю, яка у 2019 році сформувала 10,6% ВВП України таким чином: 5,2% створені безпосередньо підприємствами ГМК; 4,4% – суміжними галузями; 1,1% – споживчими витратами працівників, тобто, \$1 ВВП у металургії забезпечує \$5,4 ВВП в інших галузях [1].

У 2020 році ГМК України забезпечив споживання 23% енергії, 39,3% від обсягів перевезень вантажів залізницею, 41,5% вантажів, оброблених

у морських портах України, та 15% – у річкових портах, 9,8% замовлень машинобудівних підприємств (які працюють з високою доданою вартістю) було здійснено підприємствами ГМК.

Наведені частки в результатах інших галузей України, отриманих за допомогою ГМК, є вищими, ніж у 2019 році [2; 3]. Таким чином, можна вважати, що ГМК надав суттєву підтримку іншим галузям промисловості України в складних умовах 2020 року.

У 2020 році 30,4% інвестицій промисловості здійснені підприємствами ГМК. Ці вкладення підтримують вітчизняне машинобудування.

Відповідно, у 2020 році вітчизняний ГМК забезпечив значні суми експорту, а саме \$12,8 млрд., або 35,3% від загальної суми експортних надходжень України [1].

Один металург в Україні забезпечує роботою чотирьох працівників в інших галузях. Сумарно в ГМК і суміжних галузях зайнято 589 тис. осіб. Таким чином, кожен тринадцятий найманий працівник в Україні пов'язаний з ГМК, кожна десята гривня заробітних плат в Україні створена в ГМК [1].

Підприємства ГМК підтримують конкурентно високий рівень заробітних плат працівників порівняно з іншими галузями. Середня заробітна плата в металургії на 20% вище, ніж у середньому в Україні. У 2020 році галузь сплатила близько \$1,6 млрд. податків в Державний та місцеві бюджети [1].

Таким чином, стабільна та ефективна робота ГМК як базової системоутворюючої галузі є чинником успіху підприємств інших галузей, оскільки з огляду на системний ефект зрушення в роботі ГМК в будь-який бік спричиняють суттєві зміни в суміжних галузях та регіонах.

Результати роботи ГМК впливають на експортні надходження, рівень та активність інвестицій у країні, суми податків та зборів, рівень зайнятості і, відповідно, міграції кваліфікованої робочої сили, як наслідок, на стабільність економіки загалом. З цих причин результати діяльності гірничо-металургійного комплексу України потребують постійного ретельного моніторингу та аналізу.

#### **Аналіз останніх досліджень і публікацій.**

Пошуку рішень проблем розвитку підприємств гірничо-металургійного комплексу України присвятили свої праці українські науковці, зокрема А. Амоша, С. Аптекарь, В. Мазур, А. Пивоварський, О. Кленін, С. Кулицький, О. Андрійченко, В. Большаков, О. Хижняк, С. Довбня, Т. Ігнашкіна.

В роботах наведених учених виконано аналіз техніко-технологічного рівня підприємств вітчизняного ГМК, результатів їх роботи, досліджено чинники підвищення рентабельності та конкурентоспроможності продукції, розглянуто стратегії покращення фінансового стану, сформовано напрями виходу підприємств ГМК з кризи, обґрунтовано напрями розвитку потенціалу металургійних підприємств України. Водночас до проблем ГМК, досліджених у більш ранніх роботах науковців, у 2020–2021 роках додалися принципово нові негативні чинники, викликані наслідками глобальної пандемії. Ці події дали поштовх до посилення наявних глобальних тенденцій у ГМК та виникнення нових загроз, що потребує додаткового дослідження.

**Постановка завдання.** Метою дослідження є аналіз виробничих та збутових показників роботи

ГМК України у 2019–2020 роках, в першому кварталі та за чотири місяці 2021 року, виявлення чинників, що впливали на ефективність діяльності підприємств ГМК, виявлення тенденцій ринку металопродукції, що склалися у 2020 році та на початку 2021 року, а також будуть діяти в перспективі.

#### **Виклад основного матеріалу дослідження.**

Для об'єктивного аналізу ситуації в гірничо-металургійному комплексі України, що склалась у 2020 році та на початку 2021 року, необхідно розглянути її передумови.

Слід розуміти, що криза в металургії почалась ще у 2008 році та була фактично наслідком світової фінансової кризи. Ринок металопродукції обвалився, і докризові обсяги продукції (2008 року) в усі наступні роки вже не були досягнуті.

З відомих причин обсяги виробництва в Україні ще більше знизилися після подій 2013 року і у 2019 році [3].

Обсяги виробництва 2019 року виявилися найгіршими за весь період існування незалежної України. У 2020 році ситуація у виробництві ускладнилась пандемією COVID-19.

У 2019 році металургійні підприємства України скоротили експортну виручку від продажу чорних металів на 10,3%. При цьому в натуральному виразі (в тонах) продажі скоротилися незначно, а саме на 1,9%, що свідчить про суттєве падіння експортних цін.

На початку третього кварталу 2019 року котирування на основні види вітчизняної металопродукції перебували на річних мінімумах і були на 25–30% нижче, ніж у середньому у 2018 році. Така ситуація була спричинена дією негативних чинників, які вплинули на виробництво продукції ГМК.

Ціна продукції ГМК залежить від кон'юнктури ринку металопродукції, яка формується платоспроможним попитом споживачів і чинниками, що обумовлюють собівартість продукції. До таких факторів належать ціни на сировину для металопродукції, які обумовлюються ситуацією, що склалась на світовому й внутрішньому ринках, ціни на паливо та енергію, залізничні перевезення, тобто на продукти природних монополій, вартість робочої сили та ще низка інших факторів.

Ринкові фактори для вітчизняного ГМК у 2019 році склалися вкрай несприятливим чином.

1) Торгова війна США та Китаю, яка почалась ще у 2018 році з введення США мита на ввезення сталевих продукції та алюмінію, привела до уповільнення темпів економічного розвитку Китаю і, відповідно, падіння попиту на сталеву продукцію, збільшення невизначеності, зниження бажання бізнесу розвиватися та ризикувати.

2) Проблеми з Брекзітом, зниження темпів розвитку машинобудування й будівництва призвели до зниження споживання сталі в ЄС – на

основному ринку для вітчизняних виробників, на який спрямовується третина експорту.

3) Скорочення продажів автомобілів у США, Китаї та Європі призвело до того, що поставки сталі в США знизилися у 2,5–3 рази по листовому прокату і в десятки разів по трубах.

4) Зазначені події викликали хвилю протекціонізму в Європі і США, звузили ринки збуту для українських виробників сталі (в березні 2019 року США запровадили мито у 25% на імпорт всієї сталевих продукції, зокрема української).

З боку чинників, які обумовлюють собівартість у 2019 році, ситуація складалася теж несприятливо.

Так, вартість залізорудного концентрату подорожчала на 27% (з \$73 до \$93 за 1 т); істотно (на 14,2%) були підвищені тарифи на перевезення вантажів залізницею. Крім того, виникли проблеми із забезпеченням залізничних перевезень вагонами, що додатково збільшило вартість доставки вантажів, призвело до невиконання компаніями зобов'язань щодо відвантаження продукції, до затоварення складів. Відбулося зростання тарифу на передачу електроенергії компанією НЕК «Укренерго» майже в два рази.

Також складнощі для українських експортерів додала ревальвація (підвищення курсу) гривні по відношенню до долара, адже для металургійних компаній, які отримують експортну виручку у валюті, зміцнення гривні призводить до зниження гривневої виручки.

Спільна дія зазначених негативних факторів призвела до явища, яке називають «цінові ножиці», які «зрізали» частину ефективності роботи металургійних компаній. З одного боку, істотно знизилися ціни на продукцію і, відповідно, вартість виручки від реалізації. З іншого боку, подорожчали залізорудна сировина та інші фактори виробництва.

Намагаючись вплинути на ринкову ситуацію, підприємства вирішили скоротити пропозицію готової продукції, знизивши виробництво. Безліч підприємств перебували на межі зупинки.

Після певного вирівнювання ситуації в кінці 2019 року на початку 2020 року до наявних проблем ГМК додалася всесвітня пандемія COVID-19, для стримування якої більшість держав ввела режим карантину. В результаті цього попит і ціни на сталь у світі істотно знизилися.

Європейські металургійні заводи – споживачі вітчизняної ЗРС на початку 2019 року майже припинили свою роботу. Побудовані роками логістичні ланцюги в умовах тотального карантину виявилися недієздатними, протекціоністські заходи країн поглибилися. Однак результати 2020 року виявилися не такими низькими, як прогнозувалося.

Виробництво чавуну та прокату виросло порівняно з 2019 роком на 1,8% і 1,2% відповідно, виробництво сталі знизилося на 1,1%. Зведені показники за обсягами видобутку залізної руди

й виробництва залізорудного концентрату у 2020 році, першому кварталі 2021 року загалом по ГМК не публікувались, проте сума експорту ЗРС свідчить про істотне зростання обсягів видобутку залізної руди. Світове ж виробництво чавуну знизилося у 2020 році на 0,93%.

Україна у світовому рейтингу країн – виробників чавуну посіла 9 місце (у 2019 році – 10 місце). Світове виробництво сталі також знизилося на 0,93%. Україна посіла 11 місце серед 62 країн – виробників сталі (у 2019 році – 13 місце).

Першість і по чавуну, і по сталі традиційно належала Китаю, Індії та Японії. У 2020 році було вироблено 18,43 млн. т металопрокату (101,2% – до 2019 року), з яких експортовано 80%.

Частка напівфабрикатів в експорті склала 50,77%, вона збільшилась на 3,59 в. п. порівняно з 2019 роком. Загальна частка сортового й плоского прокату склала 49,23% в експорті прокатної продукції, проте вона знизилась у 2020 році на 3,9 в. п. Таким чином, можна відзначити традиційно високу частку продукції з низькою доданою вартістю в структурі експортних поставок прокату і зростання цієї частки у 2020 році порівняно з 2019 роком, що є негативною тенденцією.

Ємність внутрішнього ринку збільшилась на 4,4% у 2020 році і склала 4 903,9 тис. т металопрокату, з яких 25% прийшлося на імпорт. Позитивним фактом є зниження частки імпортової складової частини на 5 в. п. у внутрішньому споживанні прокатної продукції. При цьому Україна, як і раніше, імпортує більшою мірою готовий прокат, тобто товари з високою доданою вартістю.

Основними експортними ринками української металопродукції у 2020 році були країни Європейського Союзу (28,5%), інші країни Європи (14,5%) і країни Азії (14,2%).

Серед основних факторів, що обумовили зниження обсягів виробництва основних видів металургійної продукції у 2020 році, можна виділити такі:

- глобальний карантин через пандемію COVID-19;
- скорочення попиту на металопродукцію;
- зниження цін на продукцію (рис. 1);
- державний протекціонізм у країнах експорту;
- наявність надлишкових світових сталеплавильних потужностей продуктивністю близько 440 млн. т на рік [3].

При цьому кожний наступний чинник був наслідком комплексної дії попередніх факторів.

Крім зазначених факторів, несприятливий вплив на можливості нарощувати виробництво спричинило підвищення тарифів національними державними монополіями (АТ «Укрзалізниця», ДП «Адміністрація морських портів України», ГК «Нафтогаз України» тощо), а також низка деструктивних законодавчих і нормативних актів

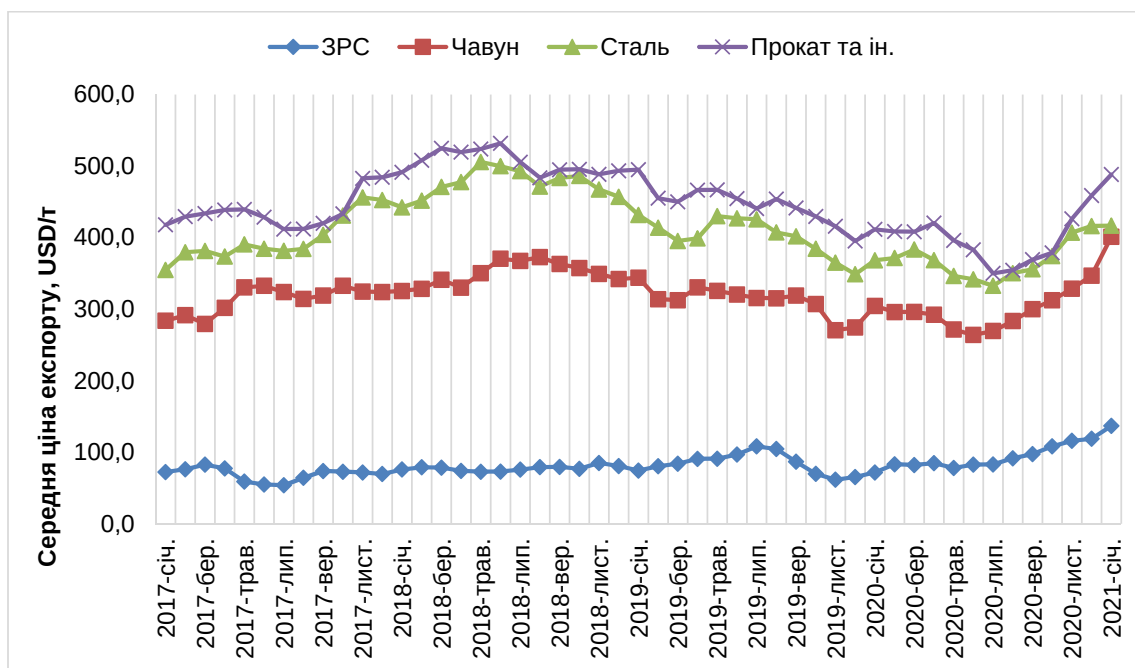


Рис. 1. Динаміка середніх цін експорту продукції ГМК України

Джерело: побудовано авторами на основі розрахунків за даними Державної митної служби України [5]

(обмеження імпорту сірчаної кислоти, підвищення рентних платежів за видобуток залізної руди, підвищення тарифів на передачу електроенергії тощо).

У 2020 році порівняно з 2019 роком за зовнішньоекономічними операціями України зазначається таке:

- зниження товарообігу на 6,34%;
- зниження експорту на 1,7%;
- зниження імпорту на 10,19%.

Отже, негативне сальдо (різниця між сумами експорту та імпорту) товарообігу складає 4,92 млрд. USD. Проте сальдо товарообігу вище, ніж у 2019 році, на 5,30 млрд. USD [5].

У структурі експорту в розрізі країн у 2020 році переважала торгівля з Китаєм (14,4%), Польщею (6,7%), Російською Федерацією (5,5%), Туреччиною (4,9%), Німеччиною (4,2%). У 2019 році перші місця в експорті були розподілені дещо інакше: експорт у Російську Федерацію склав 6,4%, у Китай – 6,9%, у Польщу – 6,6%, у Туреччину – 6,2%, в Італію – 5,1%.

За групами експортованого товару найбільшу питому вагу мали групи «Зернові культури» (19,1%), «Чорні метали» (15,6%), «Жири та олії тваринного і рослинного походження» (11,7%), «Руди, шлаки та зола» (9%).

За позиціями товарів, що становлять товарні групи, третє місце з питомою вагою 8,6% в експорті займали руди, шлаки та зола, поступившись маслу соняшника та кукурудзи. Напівфабрикати з вуглецевої сталі та плоский прокат посідали п'яте та шосте місця відповідно.

У структурі імпорту України у 2020 році переважали автомобілі, нафта й нафтопродукти, лікарські препарати, газ і вугілля. Чорні метали в структурі імпорту зайняли всього 1,9%, а вироби з чорних металів мали ще меншу питому вагу.

Показники зовнішньої торгівлі саме по ГМК свідчать про те, що загальна сума експорту за такими товарними позиціями, як руди, шлаки та зола, чорні метали та вироби з чорних металів, у 2020 році зменшилась порівняно з 2019 роком на 2,8%.

При цьому в кількісному виразі експорт зріс на 10,9%, а загальне зниження вартості експорту викликане істотним зниженням цін (у середньому на 12,4%). З жовтня падіння експорту прискорилося, і в листопаді були досягнуті мінімальні значення вартості експорту за зазначеними товарними групами.

Експорт за рудами, шлаками й золою (в USD) приріс на 23,1%: за рахунок кількості (т) приріст склав 16,1%, а за рахунок зростання цін (USD/т) – 6,1%.

Експорт чорних металів (в USD) знизився на 12,1%. За рахунок кількості (т) відзначається невеликий приріст на 0,5%, а за рахунок зниження цін (USD/т) експорт знизився на 12,6%.

Експорт виробів з чорних металів (в USD) знизився на 14,8%. За рахунок кількості (т) зниження складало 16,1%, а ціни (USD/т) в середньому підвищились на 1,5%.

При цьому в структурі експорту продукції чорної металургії (в USD) (чорні метали та вироби з чорних металів) у 2020 році переважали

Експорт ГМК України у 2020 році порівняно з 2019 роком

Група товарів	Експорт у 2020 році, млрд. USD	Експорт у 2019 році, млрд. USD	Абсолютна зміна експорту, ±, USD	Відносна зміна експорту, USD, ± %	Вага нетто у 2020 році, тис. т	Вага нетто у 2019 році, тис. т	Абсолют-на зміна ваги, тис. т.	Відносна зміна ваги, ± %	Відносна зміна цін, ± %
Руди, шлаки та зола	4,423	3,592	0,831	23,1	47 383,37	40 820,84	<sup>6</sup> 562,529	16,1	6,1
Чорні метали	7,698	8,757	-1,059	-12,1	18 514,58	18 416,22	98,359	0,5	-12,6
Вироби з чорних металів	0,879	1,032	-0,153	-14,8	698,0399	832,2098	-134,17	-16,1	1,5
Всього	13,00	13,38	-0,381	-2,8	66 595,99	60 069,27	<sup>6</sup> 526,718	10,9	-12,4

Джерело: сформовано за даними Державної митної служби України [5]

напівфабрикати (32,1%), прокат плоский горячекатаний з вуглецевої сталі (18,7%), чавун переробний та дзеркальний (10,8%), феросплави (7,7%). Така значна кількість експортованих напівфабрикатів і продукції для подальших переділів (більше 50%) є негативним фактором, оскільки вітчизняна чорна металургія більшою мірою експортує продукцію з нижчою доданою вартістю.

За регіонами найбільшу питому вагу в експортних поставках чорної металургії у 2020 році займали поставки в країни Європейського Союзу (34,3%), в Азіатський регіон (33,2%), країни СНД (10,7%).

У розрізі країн найбільшу питому вагу мали поставки в Італію, Туреччину, Китай, США, Росію, Польщу. При цьому в ці країни – лідери за експортними поставками вітчизняної металургії переважно вивозились напівфабрикати, чавун і феросплави, тобто сировина й матеріали для виробництва готової продукції в подальших переділах. Винятком є Туреччина, в яку експортовано 18,7% від загальної суми експорту у вигляді готової продукції – прокату плоского горячекатаного.

Варто окремо проаналізувати експорт саме залізорудної сировини.

Експорт ЗРС у 2020 році порівняно з 2019 роком приріс на 24,7%, причому більшою мірою (на 16%) за рахунок зростання обсягів експорту в натуральному вираженні (в тонах).

Ефект підвищення цін на світовому ринку ЗРС також відіграв позитивну роль у прирості експорту (в USD). Так, за рахунок підвищення середніх цін експорт ЗРС збільшився на 7,5%. Була присутня стійка позитивна помісячна динаміка у зростанні експорту залізної руди протягом року.

Більше половини (58,7%) ЗРС у 2020 році було реалізовано в Китай.

Підбиваючи підсумки аналізу зовнішньої торгівлі ГМК України у 2020 році порівняно з 2019 роком, можемо відзначити, що результати

видобувного сегменту ГМК у 2020 році виявилися набагато кращими, ніж результати металургійного сегменту. Цьому сприяли такі фактори:

- швидке відновлення Китаю після весняного карантину;
- дієві заходи фінансового стимулювання й підтримки економіки Китаєм і розвиненими країнами;
- високий рівень попиту й цін на руду;
- швидке відновлення ділової активності у другому півріччі та низький рівень запасів на складах, що привело до різкого зростання цін на металопродукцію.

Таким чином, успіхи рудного сегменту частково компенсували труднощі в металургійному секторі, і результати 2020 року по ГМК України виявилися не такими низькими, як прогнозувалося.

Також потребують дослідження виробничі та збутові тенденції, що склались у гірничо-металургійному комплексі на початку 2021 року, тобто в першому кварталі та за чотири місяці 2021 року.

У першому кварталі 2021 року порівняно з аналогічним показником 2020 року збільшились обсяги виробництва чавуну, прокату, агломерату, однак знизилось виробництво коксової продукції, сталі й труб.

За перший квартал 2021 року металургійними підприємствами України агломерату вироблено 8,22 млн. т (104,6% відносно січня-березня 2020 року); коксу валового (6% вол.) – 2,42 млн. т (98,7%); чавуну – 5,31 млн. т (104,3%); сталі – 5,29 млн. т (99,5%); прокату – 4,73 млн. т (101,4%); трубної продукції – 0,203 млн. т (96,3%).

На кінець кварталу з основних діючих виробничих потужностей в експлуатації перебували 17 з 21 доменної печі, 7 із 8 мартенівських печей, 14 з 16 конвертерів, 5 з 15 електропечей, 15 із 17 машин безперервного лиття заготовки [6].

В першому кварталі 2021 року Україна посіла 10 місце серед 38 країн-виробників чавуну

(5,31 млн. т або 104,3% відносно січня-березня 2020 року) та 13 місце серед 64 країн-виробників сталі.

Перші місця і з виробництва чавуну, і з виробництва сталі традиційно посідає Китай, маючи 61,7% та 55,7% відповідно. Китай виплавив 220,97 млн. т чавуну, що на 8,00% перевищує показник аналогічного періоду 2020 року (204,60 млн. т), та 271,04 млн. т сталі, що на 15,60% перевищує показник січня-березня 2020 року (234,46 млн. т).

Також країнами-лідерами з виробництва чавуну та сталі є Індія, Японія, Росія, Південна Корея.

За даними організації "Worldsteel", у січні-березні 2021 року металургійними підприємствами країн світу вироблено 358,23 млн. т чавуну, з яких 335,09 млн. т вироблено доменним способом, 23,14 млн. т – методом прямого відновлення. Це на 5,67% вище за показник січня-березня 2021 року (339,01 млн. т).

Світова виплавка сталі в першому кварталі 2021 року становить 486,88 млн. т, що на 9,99% вище показника трьох місяців 2020 року (442,67 млн. т) [7].

З урахуванням квітня загальні обсяги виробництва металопродукції в Україні є такими:

- агломерату – 11,04 млн. т (107,0% відносно січня-квітня 2020 року);
- коксувального (6% вол.) – 3,25 млн. т (101,1%);
- чавуну – 7,07 млн. т (109,0%);
- сталі – 7,14 млн. т (107,2%);
- прокату – 6,39 млн. т (107,0%);
- трубної продукції – 0,29 млн. т (105,2%) [8].

Розглянемо місце гірничо-металургійного комплексу в зовнішній торгівлі України у 2001 році.

Вартість продукції ГМК України в першому кварталі 2001 року домінувала у вартості експорту. Вартість чорних металів посідала перше місце (19,4%, або 2,67 млрд. USD), вартість руд, шлаків та золи (12,9%, або 1,77 млрд. USD) – третє місце, поступившись другим місцем вартості зернових культур (15,8%, або 2,17 млрд. USD). Вартість виробів з чорних металів мала 1,7% у загальній вартості експорту (229,46 млн. USD) [2].

Таким чином, головними експортними позиціями України є чорні метали та залізорудна продукція, на які останнім часом зростають ціни та попит.

Експерти ринку ГМК вважають, що ця тенденція збережеться як мінімум у 2021 році.

Варто відзначити, що загальний товарообіг в Україні в першому кварталі 2021 року зріс і в розрізі експорту (на 12,13%), і в розрізі імпорту (на 12,23%) порівняно з аналогічним періодом 2020 року. Однак оскільки вартість імпорту (15,08 млрд. USD) виявилася вищою за вартість експорту (13,75 млрд. USD), сальдо товарообігу залишилось негативним (-1,33 млрд. USD).

Структура експорту України в першому кварталі 2021 року виглядала таким чином: експорт у Китай склав 14,2%, у Польщу – 7,6%, у Туреччину – 6,4%, в Російську Федерацію – 4,7%, в Італію – 4,7%, в Німеччину – 4,5% [5].

Динаміка зміни експорту в першому кварталі 2021 року продемонструвала зростання, що з точки зору дохідності цього сегменту економіки для експортоорієнтованої України є позитивним моментом.

Імпорт Україною іноземної продукції в першому кварталі 2021 року також проявив позитивну динаміку.

Україна імпортувала товарів на 13,75 млрд. USD переважно з Китаю (15,1%, або 2,28 млрд. USD), Німеччини (8,8%, або 1,32 млрд. USD), Російської Федерації (7,7%, або 1,16 млрд. USD), Польщі (7%, або 1,05 млрд. USD), США (6%, або 0,9 млрд. USD) та інших держав [5].

Частка продукції чорної металургії (чорні метали та вироби з них) сукупно склала в імпорті лише 2,8%.

Розглянемо окремо стан зовнішньої торгівлі в гірничо-металургійному комплексі України в першому кварталі та за чотири місяці 2021 року.

Обсяг експорту продукції ГМК загалом, тобто за гірничорудною продукцією (руди, шлаки та зола) та продукцією чорної металургії (чорні метали та вироби з чорних металів), у першому кварталі 2021 року склав 4,673 млрд. USD (табл. 2).

Як видно з табл. 2, у вартості експорту переважають чорні метали, яких реалізовано на 2,671 млрд. USD.

Склалась позитивна динаміка зміни загальної суми експорту за цими групами в першому кварталі 2021 року. Середньомісячний темп зростання суми експорту становив 120,5%, тобто в

Таблиця 2

**Вартість експорту основних видів продукції ГМК України в першому кварталі 2021 року**

Група	Експорт, млрд. USD	Імпорт, млрд. USD	Сальдо, млрд. USD	Товарообіг, млрд. USD	Вага нетто, кг
Чорні метали	2,671	0,214	2,457	2,885	5,137
Руди, шлаки та зола	1,773	0,09	1,682	1,863	12,6
Вироби з чорних металів	0,229	0,208	0,021	0,438	0,272
Всього	4,673	0,512	4,16	5,186	18,009

Джерело: сформовано на основі даних Державної митної служби України [5]

середньому за місяцями експорт збільшувався на 20,5% (рис. 2).

У квітні 2021 року напрям зміни експорту продукції ГМК України став негативним порівняно з березневим (рис. 2).

Обсяг експорту за трьома групами (руди, шлаки та зола, чорні метали та вироби з чорних металів) у квітні знизився порівняно з березнем (1,922 млрд. USD) на 0,125 млрд. USD (до 1,797 млрд. USD), тобто на 6,5%.

Під час порівняння суми експорту у квітні 2021 року (1,797 млрд. USD) із сумою експорту в січні 2021 року (1,324 млрд. USD) можна відзначити зростання цього показника на 35,7%.

Середньомісячний темп зростання експорту продукції ГМК України за чотири місяці 2021 року дорівнює близько 10,72%.

Під час порівняння експорту за трьома групами (руди, шлаки та зола, чорні метали та вироби з чорних металів) в першому кварталі 2021 року з

аналогічним показником 2020 року можна відзначити зростання експорту на 46,2%, або на 1,476 млрд. USD.

Найбільше зростання в USD продемонструвала вартість експорту руд, шлаків та золи (90,5%). Експорт чорних металів зріс на 29,7%, а виробів з чорних металів – на 10,7% (табл. 3, рис. 3).

Варто зазначити, що в натуральному вимірі (в тонах) експорт руд, шлаків та золи в 1 кварталі 2021 року виявився меншим на 5,18%, ніж експорт у першому кварталі 2020 року. Експорт чорних металів в тонах зріс лише на 2,07%, а експорт виробів з чорних металів – на 12,45%. Це означає, що зростання експорту у вартісному вимірі (в USD) відбулося більшою мірою за рахунок суттєвого росту цін на продукцію ГМК у першому кварталі 2021 року порівняно з аналогічним показником 2020 року.

Розглянемо окремо експорт залізорудної сировини (ЗРС) у першому кварталі 2021 року порів-

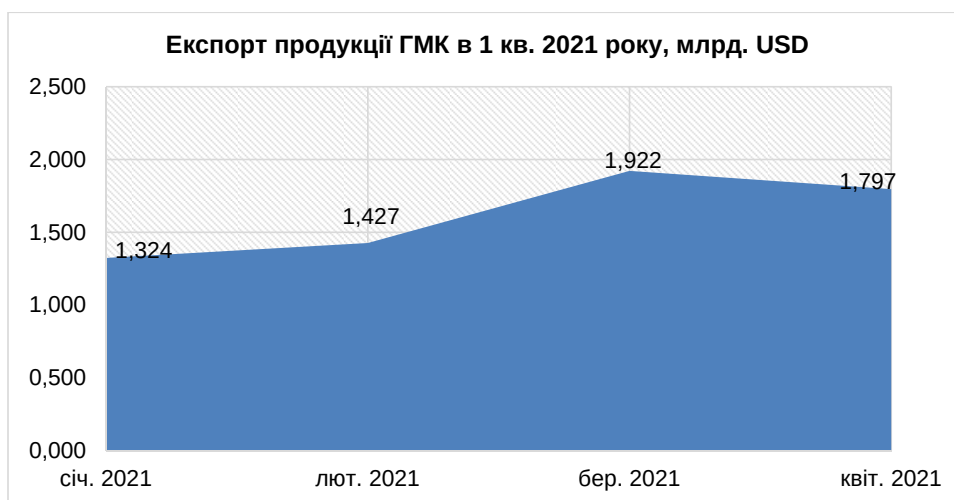


Рис. 2. Експорт руд, шлаків та золи, чорних металів, виробів з чорних металів в першому кварталі 2021 року за місяцями

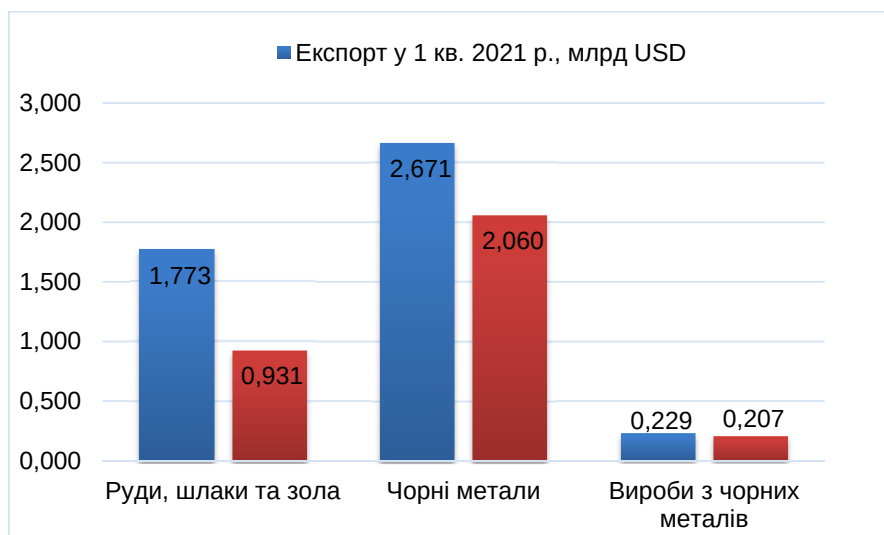
Джерело: побудовано за статистичними даними Державної митної служби України [5]

Таблиця 3

Експорт за основними групами продукції ГМК України в першому кварталі 2021 року порівняно з аналогічними показниками 2020 року

Група	Експорт у 1 кварталі 2021 року, млрд. USD	Експорт у 1 кварталі 2020 року, млрд. USD	Абсолютна зміна експорту, млрд. USD	Відносна зміна експорту, % (по USD)	Вага нетто в 1 кварталі 2021 року, млн. т	Вага нетто в 1 кварталі 2020 року, млн. т	Абсолютна зміна ваги, млн. т	Відносна зміна ваги, %
Руди, шлаки та зола	1,773	0,931	0,84	90,5	10,832	11,423	-0,59	-5,18
Чорні метали	2,671	2,060	0,61	29,7	4,928	4,828	0,10	2,07
Вироби з чорних металів	0,229	0,207	0,02	10,7	0,174	0,155	0,02	12,45
Всього	4,673	3,198	1,48	46,2	15,934	16,406	-0,47	-2,88

Джерело: побудовано за статистичними даними Державної митної служби України [5]



**Рис. 3. Експорт руд, шлаків та золи, чорних металів, виробів з чорних металів в першому кварталі 2021 року порівняно з першим кварталом 2020 року**

Джерело: побудовано за статистичними даними Державної митної служби України [5]

няно з експортом у першому кварталі 2020 року (табл. 4).

Таблиця 4  
**Експорт залізорудної сировини у 2021 році порівняно з аналогічним показником 2020 року**

Показник	Значення
Експорт у 1 кварталі 2021 року, млрд. USD	1,72
Експорт у 1 кварталі 2020 року, млрд. USD	0,88
Абсолютна зміна експорту, млрд. USD	0,84
Відносна зміна експорту, % (у USD)	95,07
Вага нетто в 1 кварталі 2021 року, млн. т	10,66
Вага нетто в 1 кв. 2020 року, млн. т	11,19
Абсолютна зміна ваги, млн. т	-0,53
Відносна зміна ваги, %	-4,75

Джерело: побудовано за статистичними даними Державної митної служби України [5]

Як видно з табл. 4, експорт ЗПС знизився на 4,75% у натуральному виразі (в тонах). При цьому у вартісному виразі (в USD) показник експорту ЗПС у першому кварталі 2021 року виявився більшим на 95,07% аналогічного показника 2020 року. Це означає, що ціни ЗПС у першому кварталі 2021 року були значно вищими, ніж ціни 2020 року. Темп зростання цін склав 204,8%, тобто ціни ЗПС у 1 кварталі 2021 року в середньому були на 104,8% вищими, ніж ціни в аналогічному періоді 2020 року.

За країнами-партнерами найбільше залізорудної продукції було реалізовано в Китай (43,4%), Польщу (9,4%), Чехію (8,8%), Австрію (8,6%), Німеччину (6,7%) (рис. 4).

У першому кварталі 2021 року склалась позитивна динаміка зміни експорту ЗПС. Експорт

(в USD) зріс з 0,505 млрд. USD в січні до 0,647 млрд. USD у березні, тобто на 28% (рис. 5).

У квітні ж відзначається сповільнення середньомісячної динаміки: обсяг експорту ЗПС знизився до 0,624 млрд. USD, або на 3,55% порівняно зі значенням березня. Однак загалом за чотири місяці 2021 року середньомісячний темп приросту експорту ЗПС склав близько 7,33%.

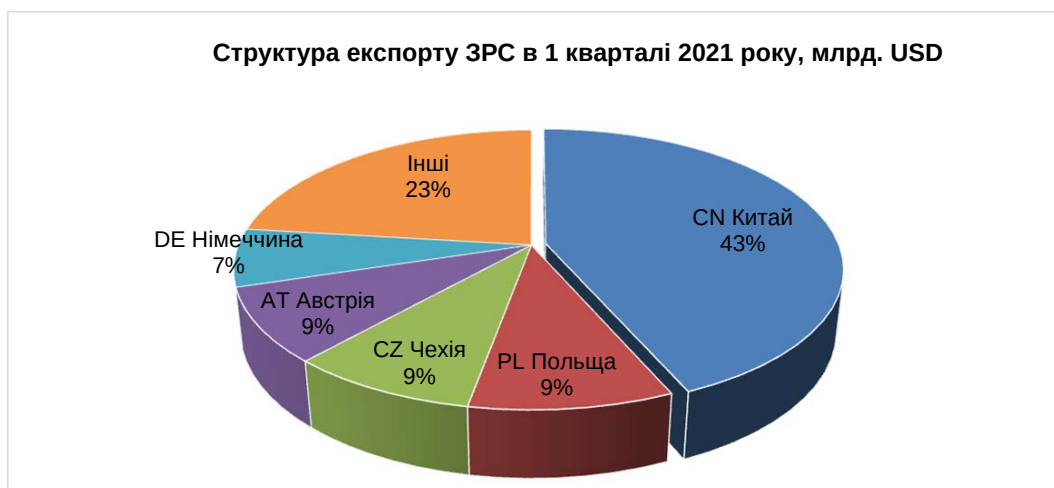
Загальний експорт продукції чорної металургії, тобто чорних металів та виробів з них, у вартісному виразі, за даними Державної митної служби України, у першому кварталі 2021 року склав 2,9 млрд. USD (табл. 5).

Експорт чорних металів та виробів з них в першому кварталі 2021 року на 27,95%, або на 0,634 млрд. USD, перевищує аналогічний показник 2020 року. При цьому зростання експорту в натуральному виразі склало лише 2,4%, а середні експортні ціни зросли на 25%.

За видами продукції найбільшу питому вагу в експорті за двома групами продукції чорної металургії – чорні метали та вироби з них – мали напівфабрикати з вуглецевої сталі (33,4%, або 968,36 млн. USD), прокат плоский гарячекатаний (21,1%, або 612,31 млн. USD), чавун переробний та дзеркальний (11,1%, або 321,53 млн. USD), феросплави (5,9%, або 172,25 млн. USD).

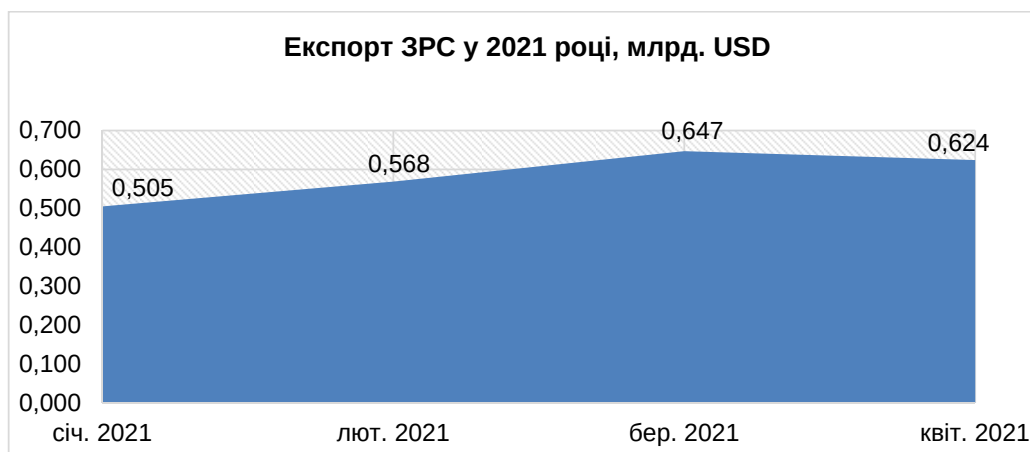
Таким чином, більше половини вартості експорту чорної металургії склали напівфабрикати або сировина та матеріали для використання в наступних переділах. Таким чином, у першому кварталі 2021 року Україна продовжує експортувати значну частку продукції з низькою доданою вартістю. При цьому експорт чорних металів в першому кварталі 2021 року зріс на 29,69% порівняно з аналогічним показником минулого року, склавши 2,671 млрд. USD.





**Рис. 4. Структура експорту ЗРС України в 1 кварталі 2021 року, млрд. USD**

Джерело: розраховано та побудовано за статистичними даними Державної митної служби України [5]



**Рис. 5. Динаміка зміни експорту ЗРС у січні-квітні 2021 року**

Джерело: розраховано та побудовано за статистичними даними Державної митної служби України [5]

Таблиця 5

**Експорт продукції чорної металургії в першому кварталі 2021 року порівняно з аналогічним показником 2020 року**

Група	Експорт у 1 кварталі 2021 року, млрд. USD	Експорт у 1 кварталі 2020 року, млрд. USD	Абсолютна зміна експорту, млрд. USD	Відносна зміна експорту, %	Експорт у 1 кварталі 2021 року, млн. т	Експорт у 1 кварталі 2020 року, млн. т	Абсолютна зміна експорту, млн. т	Відносна зміна експорту, млн. т, %
Чорні метали	2,671	2,060	0,611	29,69	4,928	4,828	0,100	2,07
Вироби з чорних металів	0,229	0,207	0,022	10,74	0,174	0,155	0,019	12,45
Всього	2,90	2,27	0,634	27,95	5,102	4,983	0,119	2,40

Джерело: розраховано та сформовано авторами за даними Державної митної служби [5]

Питома вага експорту чорних металів в структурі загального обсягу надходжень від експорту товарів за три місяці склала 19,4% проти 16,7% за підсумками січня-березня 2020 року.

Найбільше продукції з чорних металів було реалізовано в Туреччину (19,3%), Італію (12,3%),

США (8,6%), Польщу (6,9%), Російську Федерацію (5,6%). Таким чином, за регіонами 35% цієї продукції було експортовано в країни ЄС, 30,4% – в азіатські країни, 19,3% – в країни Америки, 7,9% – в країни СНД, 5,5% – в Африку та інші країни.

Динаміка експорту чорних металів в USD за місяцями першого кварталу 2021 року позитивна (рис. 6), відзначається стрімке зростання експорту (на 48%) в березні (1,16 млрд. USD) порівняно з лютим (0,765 млрд. USD).

За квартал (під час порівняння показників березня й січня) експорт продукції з чорних металів зріс на 55,5% (на 23,7% за рахунок обсягів та на 25,7% за рахунок середніх цін).

Обсяг експорту виробів з чорних металів в першому кварталі 2021 року зріс на 10,74% порівняно з аналогічним показником 2020 року, склавши 0,229 млрд. USD. При цьому зростання експорту в натуральному виразі (в тонах) склало 12,45%. Це означає, що дещо (на 1,5%) знизився рівень середніх цін на вироби з чорних металів.

Щодо прокату, то його в 1 кварталі 2021 року було вироблено 4,73 млн. т (101,4% до аналогічного показника 2020 року), з яких експортовано 84,9%, 50,21% в експортних поставках склали напівфабрикати.

Ємність внутрішнього ринку склала 905 тис. т, з яких 20,99% прийшлося на імпорт. На 6,38% зменшилась ємність внутрішнього ринку металопрокату з одночасним зниженням частки імпортової складової частини на 5,46 в. п. [5].

У квітні тенденція зміни обсягів експорту чорних металів дещо погіршилась (рис. 6). Порівняно з експортом у березні (1,16 млрд. USD) у квітні експорт знизився на 9,14% (до 1,054 млрд. USD). Загалом протягом чотирьох місяців 2021 року середньомісячний темп приросту експорту чорних металів склав 12,21%.

Загалом за чотири місяці 2021 року в Україні збільшились надходження від експорту чорних металів на 38,2% порівняно з аналогічним

періодом минулого року (до 3,724 млрд. USD). Зростання за рахунок приросту обсягів експорту в тонах склало 4,1%, що свідчить про суттєве зростання рівня цін.

Надходження від експорту виробів з чорних металів за чотири місяці 2021 року зросли на 12,9% порівняно з аналогічним періодом минулого року (до 0,322 млрд. USD). При цьому зростання експорту в натуральному виразі склало 8,9%, тобто ціни на вироби з чорних металів дещо підвищились (на 3,7%). У квітні 2021 року порівняно з березнем експорт виробів з чорних металів зріс на 1,72%. Середньомісячний темп зростання експорту виробів з чорних металів становить 114%. Таким чином, тенденція його зміни за чотири місяці є стабільно позитивною.

**Висновки з проведеного дослідження.** Узагальнивши результати виконаного в роботі аналізу ситуації, що склалася в гірничо-металургійному комплексі України у 2020 році та на початку 2021 року (в першому кварталі та за чотири місяці), можемо зробити такі висновки.

Попри несприятливі прогнози, підсумки роботи ГМК України у 2020 році можна вважати достатньо позитивними.

Виробництво сталі дещо знизилось, проте виробництво залізорудної сировини, чавуну й прокату зросло.

Високий рівень цін на залізну руду протягом 2020 року і, відповідно, зростання експорту ЗРС дали змогу дещо знівелювати падіння у зовнішній торгівлі чорними металами та виробами з них.

В першому кварталі 2021 року порівняно з аналогічним періодом 2020 року збільшились обсяги виробництва чавуну, прокату, агломерату, однак знизилось виробництво коксової продукції, сталі й труб.

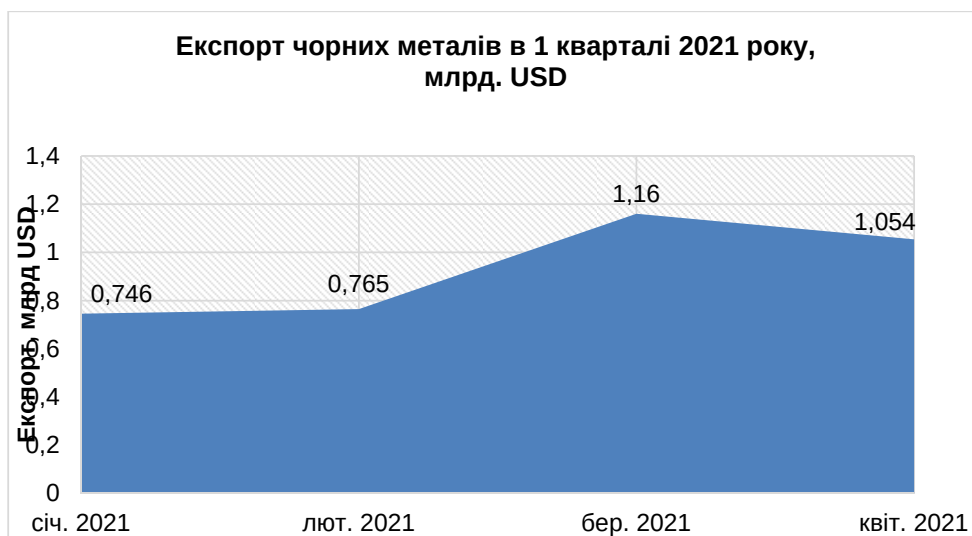


Рис. 6. Експорт чорних металів в першому кварталі 2021 року, млрд. USD

Джерело: побудовано за статистичними даними Державної митної служби України [5]

Відзначається позитивна динаміка експорту за основними товарними групами продукції ГМК у першому кварталі 2021 року. Суттєво зросли показники експорту залізорудної сировини (на 95,07%), чорних металів (на 29,7%), виробів з чорних металів (на 10,7%). Середньомісячний темп зростання суми експорту в першому кварталі становив 120,5%.

Вартість продукції ГМК у першому кварталі 2021 року домінувала у вартості експорту України. В загальній вартості вітчизняного експорту вартість чорних металів склала 19,4%, руд, шлаків та золи – 12,9%, виробів з чорних металів – 1,7%.

З урахуванням квітня, тобто за чотири місяці 2021 року, можна відзначити зростання виробництва за основними видами продукції ГМК порівняно з аналогічним показником 2020 року.

Проте наявне сповільнення динаміки показників зовнішньої торгівлі продукцією ГМК. Так, у квітні 2021 року порівняно з березнем цього року відбулося достатньо суттєве падіння експорту ЗРС (на 3,55%) та чорних металів (на 9,14%), експорт виробів з чорних металів дещо зріс (на 1,72%).

Загалом за чотири місяці 2021 року середньомісячний темп приросту експорту за ЗРС склав близько 7,33%, за чорними металами – 12,21%, за виробами з чорних металів – 14%.

Надходження від експорту чорних металів за чотири місяці 2021 року збільшились на 38,2% порівняно з аналогічним періодом минулого року більшою мірою за рахунок суттєвого зростання цін (приріст обсягів експорту в тонах склав 4,1%, відповідно, середній рівень цін зріс на 32,76%).

До позитивних трендів, що склались на ринку й будуть впливати на ефективність роботи підприємств ГМК у 2021 році, належать тенденції суттєвого (за інформацією аналітиків ринку, до 13%) зростання цін на залізорудну сировину, зростання попиту на сталь і прокат.

Водночас на підприємства ГМК України вже зараз впливає (і в найближчий час буде посилено впливати) низка таких негативних чинників та загроз:

- прогнозоване уповільнення економік України та країн – споживачів продукції вітчизняного ГМК;
- високий рівень протекціонізму в країнах – споживачах продукції ГМК;
- недостатній захист внутрішнього ринку від імпорту металопродукції;
- необхідність декарбонізації («зеленого переходу») металургійного виробництва, продиктована стрімким зростанням екологічних вимог суспільства і, відповідно, нормативними актами Євросоюзу, України та інших держав;
- потреба в суттєвих інвестиціях бізнесу в зміну технологій виробництва;
- очікуване зростання цін на продукцію вітчизняного ГМК за необхідності забезпечення додаткових суттєвих екологічних витрат і, відповідно, зниження конкурентоспроможності продукції;

– ризики блокування реалізації продукції ГМК України через порти Азовського моря.

Вирішення цих проблем потребує докладання суттєвих синхронних зусиль з боку бізнесу, держави, екологічних організацій, світової спільноти, економістів та науковців. Зокрема, доцільно й корисно дослідити можливі наслідки та втрати вітчизняного ГМК та економіки України загалом у результаті впливу наведених негативних чинників, розглянути можливі заходи щодо послаблення їх негативного впливу на ефективність роботи підприємств, що буде виконано в подальших дослідженнях.

#### БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Внесок ГМК в економіку України 2019–2020. URL: [https://gmk.center/wp-content/uploads/2021/04/GMK\\_Impact\\_2020-1.pdf](https://gmk.center/wp-content/uploads/2021/04/GMK_Impact_2020-1.pdf). (дата звернення: 27.05.2021).
2. Тарасенко А. Вклад металлургии в економіку України. URL: <https://gmk.center/posts/vklad-metallurgii-v-jekonomiku-ukrainy> (дата звернення: 20.04.2021).
3. Гончарук О., Ігнашкіна Т., Броннікова В. Сучасний стан гірничо-металургійного комплексу України: чинники, тенденції й результати. *Ефективна економіка*. 2020. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8189> (дата звернення: 27.05.2021).
4. Підсумки роботи ГМК України у першому кварталі 2021 року. URL: <https://www.ukrmetprom.org/itogiraboty-gmk-ukrainy-v-pervom-kvar-2>.
5. Офіційний сайт Державної митної служби. URL: <https://bi.customs.gov.ua/trade/#/comparison> (дата звернення: 27.05.2021).
6. Підсумки роботи ГМК України в першому кварталі 2021 року. URL: <https://www.ukrmetprom.org/pidsumki-roboti-gmk-ukraini-u-pershomu> (дата звернення: 27.05.2021).
7. Україна в світовому металургійному виробництві в першому кварталі 2021 року. URL: <https://www.ukrmetprom.org/ukraina-v-svitovomu-metallurgijnomu-v-22> (дата звернення: 27.05.2021).
8. Підсумки роботи ГМК України за 4 місяці 2021 року. URL: <https://www.ukrmetprom.org/pidsumki-roboti-gmk-ukraini-za-4-misyaci-2> (дата звернення: 27.05.2021).
9. Виробництво та споживання металопрокату в Україні за 4 місяці 2021 року. URL: <https://www.ukrmetprom.org/proizvodstvo-i-potreblenie-metallop-21> (дата звернення: 27.05.2021).

#### REFERENCES:

1. Vnesok HMK v ekonomiku Ukrainy 2019–2020. (2021) [Contribution of MMC to the economy of Ukraine 2019–2020]. Available at: [https://gmk.center/wp-content/uploads/2021/04/GMK\\_Impact\\_2020-1.pdf](https://gmk.center/wp-content/uploads/2021/04/GMK_Impact_2020-1.pdf) (accessed 27 March 2021).
2. Tarasenko A. (2021) Vklad metallurhyu v ekonomyku Ukrainy. [The contribution of metallurgy to the economy of Ukraine]. Available at: <https://gmk.center/posts/vklad-metallurgii-v-jekonomiku-ukrainy> (accessed 20 April 2021).

3. Honcharuk O., Ihnashkina T., Bronnikova V. (2020) Suchasnyj stan hirnycho-metallurhijnoho kompleksu Ukrainy: chynnyky, tendentsii j rezul'taty [The current state of the mining and metallurgical complex of Ukraine: factors, trends and results]. *Efektivna ekonomika*, no. 9. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8189> (accessed 20 April 2021).

4. Pidsumky roboty HMK Ukrainy u pershomu kvartali 2021 r. (2021) [Results of the MMC of Ukraine in the first quarter of 2021]. Available at: <https://www.ukrmetprom.org/itogi-raboty-gmk-ukrainy-v-pervom-kvar-2> (accessed 27 March 2021).

5. Ofitsijnyj sajт Derzhavnoi mytnoi sluzhby. (2021) [Official site of the State Customs Service]. Available at: <https://bi.customs.gov.ua/trade/#/comparison> (accessed 27 March 2021).

6. Pidsumky roboty HMK Ukrainy u pershomu kvartali 2021 r. (2021) [Results of the MMC of Ukraine in the

first quarter of 2021]. Available at: <https://www.ukrmetprom.org/pidsumki-roboti-gmk-ukraini-u-pershomu> (accessed 27 March 2021).

7. Ukraina v svitovomu metallurhijnomu vyrobnytstvi v pershomu kvartali 2021 r. (2021) [Ukraine in world metallurgical production in the first quarter of 2021]. Available at: <https://www.ukrmetprom.org/ukraina-v-svitovomu-metallurgiynomu-v-22> (accessed 27 March 2021).

8. Pidsumky roboty HMK Ukrainy za 4 misiatsi 2021 r. [The results of the MMC of Ukraine for 4 months of 2021]. Available at: <https://www.ukrmetprom.org/pidsumki-roboti-gmk-ukraini-za-4-misyaci-2> (accessed 27 March 2021).

9. Vyrobnytstvo ta spozhyvannia metaloprokatu v Ukraini za 4 misiatsi 2021 r. [Production and consumption of rolled metal in Ukraine for 4 months of 2021]. Available at: <https://www.ukrmetprom.org/proizvodstvo-i-potreblenie-metallop-21> (accessed 27 March 2021).